

9

VAN SCHEPENEN, KEUREN EN BREUKEN

Schrank.

In de grote gelagkamer van herberg Van der Steen bij de kerk stond Peter Thonissen, 48 jaar oud, zoon van Theunis de smid. Gerichtsbode Lennert Daniels Lenders had hem opgeroepen om op dinsdag 18 juni 1782 voor de dingbank in Meijel te verschijnen. Achter de grote tafel zaten de schepenen Hendrik Janssen, Hendrik Gerits, Geurt van Bree, Giel Thonis Hendrix en Hendrik van Heugten onder voorzitterschap van de oudste schepen, president Willem Linssen. Ze moesten deze dag overigens heel wat moeilijkere zaken afwerken dan deze. Schout Jacob Joseph Stercken stond klaar om een aanklacht tegen Peter Thonissen uit te spreken. Peter Thonissen had immers artikel 2 van de 'Ceuren ende breucken deser vrijheerlijckheyt Meijell' overtreden. Die breuk moest bestraft worden met de gangbare boete van twee gulden en drie stuivers. Secretaris Peter Stercken, broer van de schout, legde de zitting vast.

Schepenen en dingbank

In de vijftiende eeuw had Meijel schepenen die samen het dorpsbestuur vormden. Er waren zeven schepenen, die vergaderden onder leiding van een schout. Deze schout was tot 1789 iemand van buiten Meijel, die goed onderlegd was en de zaken van de heer in Meijel behartigde. De schepenen of stoelbroeders waren Meijelse 'geërfden'. Zij moesten in Meijel dus goederen als huis en grond hebben die ze als erfenis aan hun kinderen mochten doorgeven. Bovendien moesten ze van redelijk onbesproken gedrag zijn. Kunnen lezen of schrijven was geen voorwaarde. De groep mogelijke kandidaten was in Meijel beperkt, waardoor een schepen vaak opgevolgd werd door een zoon. Van de genoemden volgde Giel Thonis Hendrix zijn vader Teunis Hendrix op en Geurt Hendrik Goorts, ook genoemd Frides den Decker, volgde vader Hendrik Goorts op. Vrouwen werden niet geacht tot de schepen-kandidaten te behoren. Schepen zijn was slechts voor een enkeling een aantrekkelijk werkje naast de gewone arbeid op de boerderij, in de herberg, op de molen of bij zijn ambacht. Vergoedingen waren er alleen voor verrichte handelingen en voor daadwerkelijke kosten bij reizen en vervoer. Daarnaast vermelden

de gemeenterekeningen voor de schepenen: 'verteringen in herberg ...'. Peter Geraerds bleef het toch veertig jaar van 1671 tot 1711, terwijl Arnold Cuijpers in 1720 weigerde schepen te worden en ertoe gedwongen moest worden met een boete van drie goudgulden voor ongehoorzaamheid. Schout en schepenen werden bijgestaan door een secretaris, een gerichtsbode, borgemeesters en gemeensmannen. De gerichtsbode had in Meijel allerlei taken. Hij was onder meer veldschut, veldwachter, dorpsdeurwaarder, omroeper en boodschapper. Hij moest zondags in of buiten de kerk verordeningen, verpachtingen en veilingen afkondigen. De borgemeesters bleven als beheerders van de financiën van het dorp maar twee jaar aan, waarna ze verantwoording moesten afleggen. Het was geen pretje om borgemeester te zijn, want hij moest belasting innen en met zijn eigen bezit garant staan voor de verwachte opbrengst.

Turfgereedschap, z.g. lijnizer (coll. Truijenhof).

De Peel bij Amsloberg.

Er waren geen ambtenaren in dienst van de schepenen. Allerlei praktisch werk als uitzetten van turfvelen, opsporen van overtredingen of controle op wegen en hand- en spandiensten werd gedaan door gemeensmannen, inwoners die dit naast hun gewone werk tegen een zeer geringe vergoeding deden. Officieel werden de schepenen volgens de in 1483 op schrift gestelde rechten door de heer van Meijel aangesteld. In praktijk werden ze in Meijel aangewezen en legden ze de eed af in handen van de schout als vertegenwoordiger van de heer.

Zegel van de Meijelse schepenbank.
1716.

Ze zouden hun taak naar eer en geweten vervullen en ze verklaarden dat ze niemand enige toezegging gedaan hadden om de functie te krijgen.

De kandidaat-schout had vaak een ruim bedrag aan de heer toegezegd. Hij verdiende dat geld wel terug, want hij ontving voor elke afkondiging in de kerk een ducaton, bij de verpachting van de tienden voor elk bod een pattacon, van opgelegde boetes een deel en verder alle vergoedingen die nodig waren om zijn baan naar behoren te vervullen. Dit laatste kon hij zelf aangeven. De schepenen kwamen minstens één keer per jaar bij elkaar in een algemene zitting. Dan stond er geen beleid op het programma, maar werd er gesproken over overtredingen, gevaarlijke situaties, ongeoorloofde putten, gevaarlijke opslag van turf of slecht bijgehouden sloten.

De schepenen kwamen natuurlijk vaker bij elkaar, afhankelijk van de noodzaak, soms een keer per maand, soms een morgen in een aantal weken achtereen. Die noodzaak kon ontstaan door een landelijke of regionale verordening in verband met

oorlog of zwervers, door een doodslag in het dorp, door de vraag om testamenten of grondtransacties vast te leggen, door de uitgifte van stukken woeste grond voor ontginning, door een noodzakelijke openbare verkoop, door een overspelige dorpsgenoot die niet met de aanstaande moeder van zijn kind wilde trouwen. Afhankelijk van de belangrijkheid van de onderwerpen waren er schepenen aanwezig. Vastleggen van een transactie konden drie schepenen wel aan, maar bij oordelen over zware overtredingen was de aanwezigheid van alle zeven gewenst.

Bij de gewone vergadering van de schepenen was de schout voorzitter en nam de oudste schepenen als stadhouder of president-schepenen zijn taak bij afwezigheid over. Bij de dingbank was de stadhouder of president-schepenen de voorzitter en was de schout de aanklager (officier van justitie), die moest zorgen dat de Meijelse schepenen binnen zo kort mogelijke tijd tot een veroordeling van de aangeklaagde kwamen.

Van de zaken voor de dingbank bleven niet alle stukken bewaard, omdat de 'rollen' slechts werden aangeduid en niet overgeschreven in het schepenbankboek. Het is daarom niet altijd duidelijk wat voor fraude is gepleegd, of waar de aangeklaagde aan het stropen was, of hoe een scheld- of vechtpartij verliep, of wat er met de opgepakte vreemdelingen gebeurde, of waarom iemand aangeklaagd werd voor messentrekkerij. Bij hogere rechtbanken zijn die gegevens ook niet te vinden, want tegen een vonnis van de Meijelse dingbank mocht men nergens in beroep, alleen in geval van plundering of grensschending, bij overspeligheid en bij problemen met de pastoor.

Overtreding tegen artikel 2 van 'Ceuren ende Breucken'

Peter Thonissen stond op 18 juni 1782 voor die Meijelse dingbank, waar de schout een aanklacht tegen hem indiende op grond van artikel 2 van de keuren en breuken. Dat geeft wel een beeld van hoe in Meijel eeuwenlang zaken gelijk bleven, want die keuren en breuken werden vast gelegd in 1578, ruim tweehonderd jaar voor de dag van genoemd proces.

Die keuren en breuken waren als het ware de eerste APV van Meijel, de Algemene Plaatselijke Verordening. Een keur is een regel of een verordening en een breuk is een overtreding. In de keuren en breuken van onze vrijheerlijkheid werd in 1578 vastgelegd waaraan de inwoners zich te houden hadden en welke boete ze moesten betalen bij een overtreding.

Er werd bij die regels van 1578 niet opgenomen wat al via de rechten van de heer geregeld was, als het verbod op jagen. Twee zaken waren belangrijk, geordend samenwonen in het dorp en op weloverwogen wijze gebruik maken van de Meijelse rijkdom, de turf van de Peel. De regels richtten zich daarom vooral op die onderwerpen. Elk jaar op 7 april ging de gerichtsbode op de grote steen staan voor de herberg waar de schepenen vergaderden. Hij las dan duidelijk verstaanbaar de achttien regels van keuren en breuken en vervolgens gingen de aanwezige mannen met de gemeensmannen de Peel in waar ze een afgebakend turfveldje voor dat jaar toegewezen kregen. Die werkwijze heeft in aangepaste vorm in Meijel meer dan vijfhonderd jaar gewerkt. Er werd alleen maar voor 'eigen gerief' turf gestoken. Steken voor en door vreemdelingen was hier ten strengste verboden.

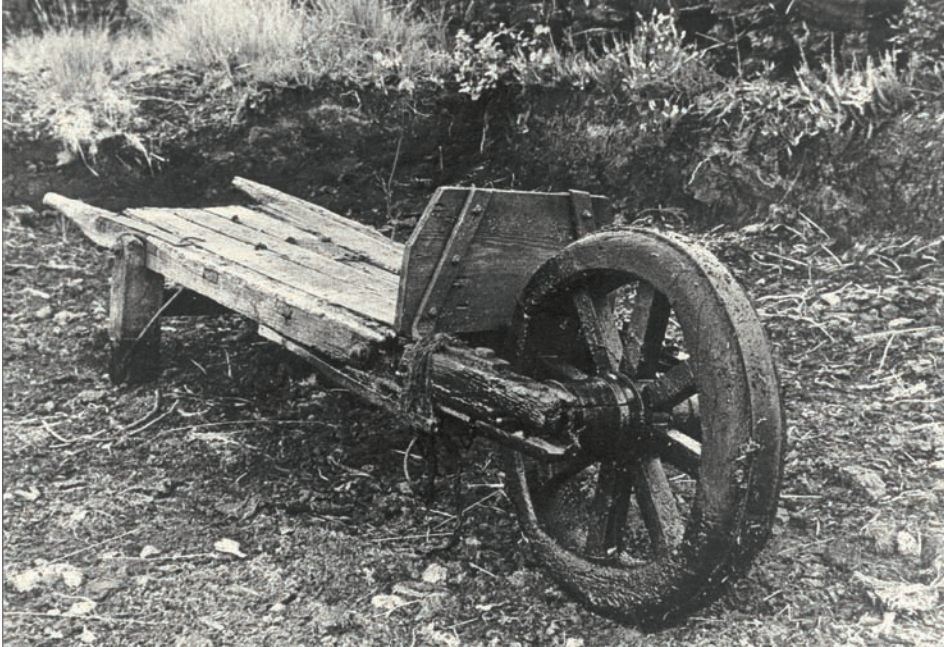
Die keuren en breuken zouden tegenwoordig mogelijk als volgt geklonken hebben, met behoud van de in 1578 vastgestelde boetes.

1. Niemand moet het in zijn hoofd halen om zonder verlof een nieuw turfveld in gebruik te nemen, op straffe van een goudgulden.
2. Niemand mag heizoden of grasklonten steken, op straffe van twee gulden en drie stuivers.
3. Niemand mag turfsteken te dicht bij de open afgaande banen waarover de kruiwagens moeten rijden, op straffe van twee goudgulden.
4. In de dwarsbanen mag ook niet gestoken worden of men moet de kuil onmiddellijk vullen met akkergrond, op straffe van dertig stuivers.
5. Men mag niet te dicht bij een kuil van een ander steken of daar turf te drogen zetten, op straffe van een goudgulden en verbeurdverklaring van de turf.

Tot nu bekende schouten van Meijel	
ca. 1500	Vaes van Hove
1628 – 1631	Adrian Klee
1631 – 1651	Adolf Diederix van Ghoor
1652 – 1666	Johan Stijns
1665 – 1680	Leonard van Ravenstein
1682 – 1687	J.P. van Saell
1688 – 1693	Andreas Beltgens
1693 – 1706	Adam Francis van Hillen
1707 – 1730	Carolus de Bellevaux
1731 – 1737	Johan Adam Lemmens
1738 – 1759	Christiaan Cornelis Frische
1760 – 1771	Jan Jacob Frische
1771 – 1775	Bartholomeus Norbert Geradts
1775 – 1789	Jacobus Joseph Stercken
1789 – 1795	Arnold van der Steen

Tot nu bekende stadhouders van Meijel	
ca. 1591	Henrich Vaess de Mollener
ca. 1630	Aerdt Gordts
ca. 1634	Laureyns Cornelissen
1644 – 1704	Jan Peters
1704 – 1717	Marten Goordts de Groote
1717 – 1722	Claes Jan Willems
1722 – 1739	Coen Venmans
1740 – 1742	Lendert Goorts
1741 – 1756	Theunis Henderijcks
1757 – 1774	Laurens van Bree
1773 – 1784	Willem Linssen
1784 – 1786	Michiel Thonissen Hendrijx

6. Iedereen moet de turfputten netjes achter elkaar leggen en het niet bruikbare steeksel uit de nieuwe put in de vorige gooien, op straffe van een halve goudgulden.
7. Als iemand graszoden of plaggen steekt voor het bouwen en afdekken van huizen en hutten, dan moeten de kuilen met akkergrond worden gevuld, op straffe van dertig stuivers.

Klotkar.

8. Harde hei mag alleen gestoken worden op plaatsen die de schepenen aanwijzen, zodat er niet stiekem een nieuwe turfkuil gemaakt wordt en om jonge planten voor begrazing door vee groeikansen te geven, op straffe van drie gulden.
9. Niemand mag hei maaien op voor de heer vrij gehouden plaatsen en in het jonge groen, op straffe van twee goudgulden.
NB: Er waren verscheidene plaatsen in Meijel waar de inwoners niets mochten dan turf steken die ze naar het kasteel van de heer van Ghoor en Meijel in Neer moesten brengen. Dat waren de Bevrijde of Gevrede Pelen.
10. Sloten, kuilen en oude wallen moeten bij het opknappen en afwerken zo aangebracht worden dat anderen er geen last van ondervinden, op straffe van dertig stuivers en bij herhaling een extra-boete van de heer.
11. Hengsten mogen niet loslopend grazen in lager gelegen gebieden of op natte gronden, op straffe van een goudgulden.
NB: Paarden mochten nooit loslopen in de Peel. Dat heeft in Meijel tot een mooie naam

geleid. Waar nu de Busserstraat aansluit op de Randweg was de grens getrokken, tot waar de paarden mochten komen, het Paardeneind. In 1690 heette het nog 'het Paerseynt op de Hostert'. Die naam werd steeds minder begrepen en in 1840 werd het gebiedje 'Spaarsind' genoemd. De Meijelsen zagen onder meer in Deurne dat er sprake kon zijn van een 'Paardenhemel' en noemden het oude Paardeneind voortaan 'Persjhimmel', de plaats waar paarden begraven zouden zijn. Die naam 'Persjhimmel' verschoof een stukje en werd tot rond 1980 gebruikt voor de Meijelse stortplaats. Er werd geen paard begraven, maar zo dicht bij de bebouwde kom lag de Peel waar paarden niets te zoeken hadden.

12. Iedereen moet de omheining en sloten rond zijn erf zo maken dat er geen wroetende varkens van het erf af kunnen, op straffe van vijf stuivers.
13. De afwateringssloten moeten steeds goed open gehouden worden, op straffe van een goudgulden.
14. In de gevrijde gebieden van de heer en in de Molenraam mogen geen schapen te grazen worden gezet en er mogen ook geen turven of plaggen gestoken worden, op straffe van vier schilling.
15. In die gevrijde gebieden mogen geen keutels als mest verzameld worden, op straffe van zeven stuivers.
16. In de gevrijde gebieden mag niemand zijn schapen laten lopen of grazen, op straffe van zeven stuivers.
17. Niemand mag in de heggen van een ander snijden of er takken uithalen, op straffe van eenendertig stuivers.
18. Het is niet toegestaan over de grond van een ander paden of wegen te maken, op straffe van eenendertig stuivers.

Tussen 1686 en 1770 werden er nog twaalf regels aan toegevoegd. De regel van 21 augustus 1686 is opvallend, omdat daarin verboden werd in het vrij te houden zandgebied nog dieren te laten lopen of smelen en hei te maaien. Men wilde daarmee een nieuwe zandverstuiving voorkomen. Rond 1685 is, mogelijk door een zandverstuiving, de Boschhoeve

verdwenen. Die lag in de hoek tussen Busserstraat en de huidige Randweg. De Busserstraat ontleent haar naam daar nog aan, de weg van Leveroy naar Bosch.

De latere regels van 1696 tot 1770 hebben allemaal betrekking op het weren van vreemdelingen. Men mocht geen woningen aan vreemdelingen verhuren, vreemdelingen mochten alleen in Meijel komen als ze een ontlastbrief hadden en er een borg van 300 gulden voor hen gesteld werd, turf mocht niet aan vreemdelingen worden verkocht. In de achttiende eeuw, de eeuw van de armoede, werden vreemdelingen overal geweerd. Een ontlastbrief was dan het minste dat je moest hebben. Daarin verklaarden de armenmeesters of Heilige Geesttafel uit het dorp waar je vandaan kwam, dat zij je zouden onderhouden als je in financiële nood zou komen te verkeren.

Peter Thonissen werd bestraft

Pieter Thonissen werd in 1782 bestraft op grond van een regel uit 1578. Hij had weinig kans om zich te verdedigen. De gemeensmannen Claes Oomen, Hendrik Hendriks en Hendrik Wilms hadden gezien hoe hij in 1781 in de omgeving van de Kesselse vijver in gevrijd gebied turf aan het steken was en dat op zijn wagen laadde. Ze hadden hem gewaarschuwd daar mee op te houden en gerichtsbode Lennert Daniels Lenders had voorgesteld om in een minnelijke schikking de boete van twee gulden en drie stuivers te betalen. Pieter Thonissen weigerde dat en moest na de zitting van de dingbank die boete en de gerechtskosten betalen.

Henk Willems

Turfsteker Van Bussel..

Naar de hoop.

Bronnen

- RHC Limburg Maastricht, Archief Schepenbank Meijel, boek 09
- H.A.E. Willems, 'Hoort wat verboden en geboden is. Ceuren en Breucken', in *Peelsprokkelingen* (Medelo nr.4), Meijel, 1986, p. 57-74.